

Sümegei György

Katona József-arcmások: évfordulók között és után

Az 1930-as években született, Katonával kapcsolatos művek egy részénél joggal lehet olyan érzésünk, hogy a centenáriumba tervezték, ám bizonyos okok miatt akkorra nem készült el, így csak később kerülhetett a helyére. Az évforduló adott ötletet művek kiadására is. Ilyen lehet az 1933-ban egy kötetben megjelent Katona József *Bánk bán*, Vörösmarty Mihály *Csongor és Tünde* és Madách Imre *Az ember tragédiája*.¹ A könyvet tervező Reiter László (1894–1945) lépcsőzetes, a műcímek hosszúságát szellemesen fölhasználó címlapján a szerzők 5,7×4,7 cm nagyságú, valójában kisméretű arcképét is elhelyezte. Fölül Katonáé, melynek a megfogalmazásához Barabás 1856-os litográfiáját vette mintául, azt tehette át rajzba Reiter.

Somló Sári (1886–1970) amatőr szobrász² bizonyosan ugyancsak az 1930-as évek elején faragta Katona József szobrát, amely 1935-re készült el, és a következő évben, 1936-ban fölállították a Nemzeti Színház előcsarnokában.³ (Ugyanoda került tőle másik nagy drámaírónk, Madách Imre szobra is.) Azonban a régi Nemzeti Színház lebontása miatt a kompozíciót 1965-ben a Bajor Gizi Színeszmúzeum kertjében állították föl⁴, és azóta is ott tekinthető meg. A Somló-szobor félalakos Katona-büsztyje posztamensre van állítva. A teste előtt bal kezében irattekercset (talán a *Bánk bán* kéziratát?) tart, ruházata ünnepélyes, sujtásos, mentés, nyakán sál. Arca telt, ám nem önelégült a kifejezése, hanem kételkedő, magába figyelő inkább, előretekintő, várakozó. A portrészobor mintája, elsődleges ihletője Roskovics festménye lehetett. Ugyancsak a Roskovics-festményt, pontosabban annak csak a fejét tette át rajzba Csikós Tóth András (1902–1963) festőművész Katona József arcképén.⁵

1 Katona József *Bánk bán*, Vörösmarty Mihály *Csongor és Tünde*, Madách Imre *Az ember tragédiája*. Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete, Bp., 1933. A kötet belső címlapjával szemben újraközli Züllich szobrának a *Vasárnapi Ujságból* átvett képét.

2 Somló Sári Somló Sándor színész (egy ideig a Nemzeti Színház igazgatója) és Vadnay Vilma énekes primadonna leánya, verseket, novellákat is írt.

3 Katona-ünnepség a Nemzeti Színházban. Katona József szobra a színház előcsarnokában. Fénykép. Új Idők, 1841. nov. 23. XLVII. évf. 47. sz. 625.

4 Somló Sári: *Katona*, 1935, 80×65×50 cm, előoldalán alul belevésve: Katona. Bajor Gizi Színeszmúzeum, Budapest, XII. Stromfeld Aurél út 16.

5 Dövényi Nagy Lajos: *A kecskeméti takácsmester fia*. Országépítés, 1942. nov. 15. II. évf. 22. sz. 5. Az írás illusztrációjaként közölt Katona-rajz j. j. l.: CS. T. A.

Cicero mondását (Inter arma silent musae = a háborúban hallgatnak a múzsák) cáfolni látszik az egyik Katona-szobor létrejötte. Beck Ö. Fülöp (1873–1945) szobrászművész a művészeti pályáját idéző visszaemlékezésében pontosan rögzítette, hogy mikor és hogyan kezdett hozzá e műve faragásához: „1944 márciusának végén, amikor ezeket a sorokat írom, ennek a művemnek létrejövetele is kérdésessé vált. Előrehaladott korom és testi állapotom lehetségesé tenné, hiszen az elmúlt nyáron kipróbáltam magam, éppen azt vállalhatom, a sajátkezü faragást. Ott áll a gödi faragószínen a Baumgarten-sír vándoralakjának félig kinagyolt haraszi-kő tömbje, abba kezdtem szabadon (már amennyire a félig elfaragott kő korlátai ezt megengedték) egy másik ülő alakot, Katona Józsefét, alakítani. A munka jól ment, erélyesebben, mit valaha. A sok gyakorlás életem vége felé meghozta gyümölcsseit.”⁶ Beck Ö. Fülöp – ahogy az idézett szövegében utalt is rá – a Babits és Basch Loránd által megrendelt Baumgarten-síremlék „vándoralakjába” faragta Katonát. Vagyis: először „a gödi nagy haraszi tömbben faragtam és már két hónapja dolgoztam, amikor Basch Loránd, beleavatkozók tanácsára ráhatározta magát a márvány költségtöbbletére”.⁷ Tehát a haraszi mészkőben kezdett Baumgarten-síremlék figurájának a faragását abbahagyta, amikor hozzájutott a síremlék végleges anyagához, a márványhoz. Ettől kezdve azon dolgozott, majd a félbehagyott vándoralakban kezdte kidolgozni az ülő Katonát, a 20. század legkritikusabb időszakában, a második világháború végkifejlete idején, a német megszállásakor. Az ő számára nagy feladatot, embert és tehetségét próbálót jelentett a teljes alak kifaragása, melyhez fölszabadító bátorsággal csak idős korában tudott hozzáfogni. Szándékában fölszabadultan, akkor már jelentős faragói rutinnal (Beck alapvetően érmész volt⁸) kezdett hozzá az ülő Katona-szobor megformálásához. Az ülő figura kezeit az ölében tartja, csak a jobb lába van elnagyoltan kifaragva, a bal még úgy sem. Öltözete: felső köpeny, alatta magas nyakú sujtásos kabát. Arca nyílt, homloka magas, haja magasra fésült. Mintha az előképek tanulságaként Beck Ö. Fülöp a nyílt tekintetű, szembenéző, ám befelé szenvedő Katona-arcot próbálta volna megfaragni. Mindez véglegesre nem sikerült, befejezetlen maradt a szobor, ugyanis Beck Ö. Fülöp 1945. január 31-én meghalt. A szobor közterületi föllállításával maximálisan megtisztelték Beck Ö. Fülöp emlékét.⁹

A második világháború után, különösen az 1960-as évtizedben megszaporodtak a szobrászati megbízások, és mellettük a *Bánk bán* újrakiadásaihoz új arcképek elkészítését igényelték a könyvkiadók. Valószínűleg egy nem teljesült kiadói

6 Rippl-Rónai József Emlékezései, Beck Ö. Fülöp *Emlékezései*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1957. 396.

7 Uaz, mint az előző, 352–353.

8 Lásd a Rákóczi, Kazinczy, Arany János, Petőfi, Ady, Kodály stb. érmeit és a *Nyugat* folyóirat emb-lémájává vált Mikes Kelemen-érmét (1908).

9 Beck Ö. Fülöp: *Katona József*, 1944, haraszi mészkő, 150×70×100 cm. Szentendre, Pátriárka utca. Alacsony talapzata előoldalán fölirat: Beck Ö. Fülöp / Katona József / Befejezetlen. Az ő esetében azért is fontos ez, mert a Budapesten föllállított egész alakos, ruhátlan Szent Sebestyén szobrát a Rákosi-féle ál-puritán szocreál ízlés szellemében eltávolították, és noha Beck Ö. Fülöp leánya, Majos Tamásné Beck Judit festőművész erősen szorgalmazta ennek visszaállítását a rendszerváltás után, a szobor nem került elő.

elképzelés, egy megtorpant könyvterv hívhatta életre Varga Nándor Lajos (1895–1978) ceruzarajzát: Katona József drámaíró.¹⁰ A grafikai technikák, különféle nyomóeljárások egyik legjobb ismerője, tanításuk nagyhatású főiskolai tanára szokatlan, félprofilba fordított, bajuszos Katona-arcot rajzolt. Ám az tőle teljesen szokatlanul, jellegében és habitusában is idegen Katonától. Az arc bal oldalát mutató profilképen pödrött bajuszú, magas homlokú, hátrafésült hajú, majdhogynem huszárcapitányos, mint megtört vagy elgondolkodó, magába figyelő az ábrázolt. E rajz egy 163 művet (zömmel képzőművészek önarcképei) tartalmazó fondban található. Gyűjtője, eredeti tulajdonosa az Országos Széchényi Könyvtárban évtizedekig dolgozó bibliográfus, Varga Sándor Frigyes¹¹ volt. Katona rajza mellett ebben a kollekcióban Varga Nándor Lajostól még szerepel egy Berzsenyi Dániel- és egy Brunszvik Teréz-portré is.

Varga Nándor Lajos arcképehez hasonlóan további kettőről sem találtunk a készülésükre (megrendelő, a létrehozás célja stb.), provenienciájukra vonatkozó adatokat. Pedig bizonyosan valamiféle megrendelésre (pl. kiadói), egyfajta szándék szerint születtek, még ha az az alkotó belső igényével is találkozott. A legritkább esetben fordul elő ilyen művek létrehozása indokál a kizárólagos belső művészi igény, az ábrázolt arcmásának egyéni újraköltési szándéka. Barta Ernő (1878–1956) Katona József¹² arcképe Radóné Hirsch Nelli 1905-ös portréja beállítását követi. Kikerekített arcvonásai, kitelt formái, vastag, lekanyarított bajusza és tekintélyes hajkoronája együtt áraszt – Katona jellemétől, habitusától távol álló – meglegedettséget. Talán leginkább a Roskovics-festményre visszautaló Harcsi-kép jókedvű, kiegyensúlyozottságot árasztó rajz-párdarabjaként értékelhetjük. A másik arckép alkotója Lühnsdorf Károly (1893–1958) festő és rajzoló, gyakorlott portréista, aki több 19. századi művész (Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Madách Imre, Liszt Ferenc stb.) arcmását alkotta meg. Katona József képmása¹³ követi Rohn 1853 beállítását, ám legközelebbi példaként, képi forrásaként Barabás 1856-ot használhatta, ám annál kissé nyújtottabb és teltebb, kiegyensúlyozottságot sejtető arcot rajzolt Katonának.

Láng Adolf (1904–1991) grafikusművész, színházi jelmeztervező Katona József-arcképe¹⁴ színházi vagy könyvkiadói megrendelésre egyaránt készülhetett. Elsősorban Barabás 1856-os litográfiájával rokonságot mutató megoldást választott: fejtartása, haja, kabátjának a nyakrésze egyértelműen a Barabás-műre utal vissza, ám arányaiban a fejet kissé megnyújtotta. Talán ezzel a finom arányeszközzel próbált valamicske egyéni színezetet csempészni Katona József arcmásába.

10 Varga Nándor Lajos: *Katona József drámaíró*, papír, ceruza, 29,7×21,8 cm, j. j. l.: Varga OSZK, Kézirattár, Fond 292/74. Készülésének idejét nem sikerült meghatározni.

11 Milhoffer Lajos: *Varga Sándor Frigyes 1904–1976*. OSZ Hiradó. XIX. évf. 7–9. sz. 156–157.

12 Barta Ernő: *Katona József*, papír, ceruza, 33×28,2 cm, j. j. l.: Barta Ernő PIM, ltsz.: 75. 93. 1.

13 Lühnsdorf Károly: *Katona József képmása*, papír, ceruza, 41,5×31,4 cm, j. j. l.: Lühnsdorf Károly PIM, ltsz.: 60. 845. 1. Megjelent: Katona József: *Bánk bán*. Népszabadság könyvek, Bp., 2006. /5./

14 Láng Adolf: *Katona József*, 1953, papír, ceruza, akvarell, 22,4×15,6 cm, j. j. l.: Láng 953. Alul tussal Katona autográf aláírása, OSZK Színháztörténeti Tár, KD 302.

A következő Katona-arckép egy tusrajz, amely először megjelent a „Magyar Népköztársaság és a Román Népköztársaság közös könyvkiadási megállapodása keretében” a bukaresti Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó Bánk bán-kötetében. „Készült 10 000 példányban, a Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest számára”. A könyvben, a szennycímlap után, különálló lapon, műnyomó papíron adják Abodi Nagy Béla (1918–2012) festőművész 1959-ben készítette Katona-arcmását. Ennek sajátos vonása, hogy nem a Rohn- és Barabás-féle háromnegyed profilos ábrázolást választotta, hanem e beállításától eltérőt, Radóné Hirsch Nelli 1905-ös arcmását, amely az ábrázolt jobb arcát teljesen, míg a balt kis részletében megmutatja, ahogy a háromnegyed profilos kép konvenciói ezt megkövetelik. Abodi ezt vette mintául. Az ő Katona-arcán, alsó ajkán és homlokán megjelenő tus-csíkok és a hajának expresszív-izgatottan mintázott jellege kontrasztál a nyugodt, higgadt, illúziómentes szemlélődést sugalló arccal.¹⁵ Abodi számos romániai, erdélyi magyar könyv elkészítésében vett részt: címlapokat, borítókat tervezett, illusztrált, és jelentős írók, költők (Zrínyi Miklós, Vörösmarty Mihály, Madách Imre, Gárdonyi Géza, Móricz Zsigmond, kortársai közül pl. Bajor Andor) arcmásait¹⁶ újrafogalmazta. Természetesen nem minden esetben sikerült olyat létrehoznia, amely a megrendelő kiadó elképzeléseivel is teljesen megegyezett volna. Pedig Abodi mindig lelkiismeretesen járt el: fölkutatta és tanulmányozta a képelőzményeket, és alaposan tanulmányozta az író művét. Fönnmaradt a Katonáról készített első munkája, a kiadóhoz benyújtott terve, amelyet nem fogadtak el.¹⁷ Ezt a Katona-arcot fekete árkok, erős duktusokkal fölrakott tusháló árnyalja. Izgatott ecsetvonásokkal létrehozott felületek (pl. a homlok) a konok tekintetével együtt összességében komor, megkeseredett arcot mutat. Nyilvánvalóan a kifejezés erőssége, fölfokozott jellege miatt kérhette a kiadó Abodit, hogy a komor, lehangelő arcképet hangolja át konzolidáltabbra, a kiadónak megfelelőbbre. S Abodi ezt – ahogy a megjelent arcmás mutatja – természetesen megtette.

Ahogy a romániai, erdélyi magyar kiadványokhoz, úgy a magyarországiakhoz sem akarták az 1960-as évtizedben használni már a 19. századi Katona-arcmásokat. Egy-egy kiadó mellett ekkor már több illusztrátor is dolgozott, ilyen volt pl. a Szépirodalmi Kiadónál¹⁸ a kiadót vezető Illés Endrével tartott szoros személyes kapcsolattal alátámasztva Borsos Miklós (1906–1990) szobrászművész illusztrátori tevékenysége.¹⁹ Borsos hidegtűtechnikával készített Katona József

15 Katona József: *Bánk bán*. Bev.: Antal Árpád. Abodi tusrajza j. b. l.: ANB 59 Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, é. n. Úgyanezen arckép megjelent még: Katona József: *Bánk bán*. Tanulók Könyvtára. Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1962.

16 Bajor Andor: *Abodi Nagy Béla*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1968.

17 Abodi Nagy Béla: *Katona József*, 1959, tusrajz. A rajz 16,6×12,4 cm nagyságú fényképen, kartonra ragasztva. A rajzon j. j. l.: ANB 59. A kartonon az arcképfotó fölött „Editura Kriterion” föliratú, piros színű körbélyegző lenyomata (Mgt., Bp.).

18 „1960-ban kaptam komoly és rendszeres illusztrátori megbízásokat a Szépirodalmi Könyvkiadótól. /.../ Körülbelül nyolcvan kötetet rajzoltam, illusztráltam.” Borsos Miklós: *A toronyból*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1979. 127. Lásd még: L. Kovásznai Viktória: *Borsos Miklós*. Képzőművészeti Kiadó, Bp., 1989. 72.

19 Borsos Miklós kiállítása a Petőfi Irodalmi Múzeumban, 1968 október. A kiállítást rendezte és a katalógust összeállította: Vayerné Zibolen Ágnes. Bp., 1968.

portréja²⁰ beállításában, háromnegyed profilos jellegében Abodi Nagy Bélához hasonlóan jeleníti meg a költőt. Összefogottan, zárt, magas nyakú kabátban ábrázolja, tömött bajusszal és erősen jelzett szemöldökívvel kiemeli a kétkedően bizonytalan tekintetét. A kötet elejére került arcképet ugyancsak hidegtű-rézkarc technikával készült Bánk bán-illusztrációk követik.

1961-ben, Katona születése 170. évfordulójára a Magyar Posta kiadott egy emlékbélyeget Katona József arcképével. A bélyegen lévő fölirat: Katona József 1791–1830 A nagy magyar drámaíró.²¹ A Kékesi László (1919–1993) grafikusművész tervezte, barnával nyomott bélyegen Katona háromnegyedes profilképe a Radóné Hirsch Nelli-féle beállításban, és valószínűleg annak elsődleges inspirációjában is készülhetett. A színnyomása miatt közvetlen, melegséget sugalló. Az arckép mellett balra színházi maszk, amely Katona és a színház összefüggésére utal. A maszk alján lévő szalagon a bélyeg kiadási éve: 1961.

A kecskeméti Katona József Gimnázium volt diákja, Orosz István (1951) grafikusművész, rajzfilmrendező, festő diákmunkaként, az Iparművészeti Főiskola Typografikai Tanszékének Stúdiójában készítette *Bánk bán* című plakátját 1975-ben.²² Orosz a *Bánk bán* magyar történeti szempontból legfontosabb előadásának, az 1848. március 15-dikének a lelkesült nézőterét, a színház belsejét mesteri módon komponálta együvé színházi kellékekkel (a haja a vállára leomlik, „vége van az előadásnak” képzetét keltő függönyként hajlik) földúsított, stilizált Katona-arcképpé. Az alkalmazott színházi formaképletek (szemgolyója két belógó csillár, bajuszát a színpadon egymásnak forduló két főalakból képezte) nem teszik komikussá, hanem éppen fordítva: komor elmélyültté, ünnepélyessé, az előadás és műve késői sikere fölött elgondolkodóvá varázsolják Katona színházi eszközökkel, áttűnéses módszerrel megidézett frappáns plakátarcmását.

Nagyon különös eset, hogy halála után 151 évvel napi aktualitású karikatúrának lett a szereplője Katona József. Kaján Tibor (1921) grafikus, karikaturista Születésnap frizura, 1981²³ című gúnyrajza létrejöttéhez az Illyés Gyula átírt Születésnap szolgálatot alapanyagot. Illyés jó szándékú munkáját, már a létrejöttének a szükségességét s az eredményt sokan vitatták akkor. Kaján finom ironiával frappáns vizuális keretet választott: fodrászatba helyezett jelenetnek a

20 Borsos Miklós: *Katona József-portré*, hidegtű, 30×21,4 cm, j. b. l.: BM 1963. Megjelent: Katona József: *Bánk bán*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1963, a belső címlap előtt. Megjelent még: Katona József *Bánk bán* Vörösmarty Mihály Csongor és Tünde Madách Imre *Az ember tragédiája*. Kincses Könyvek, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1965. A címlapon Borsos Miklós Katona-arcmásá. A Katona- portré fölnyagytított formában megjelent még: Katona József: *Bánk bán*. Diákkönyvtár. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1968, borító.

21 Az 1 Ft névértékű bélyegen – fogazott, 33×27 mm – alul Magyar Posta fölirat, alatta a tervező, Kékesi László neve.

22 Orosz István: *Bánk bán*, 1975, ofszetnyomat, 70×50 cm. A plakátcím teljes szövege a plakát alján medalionban: Mártius 15-dikén 1848 a Nemzet Színházában eredeti szomorújáték adatik elő Bánk Bán szerzette Katona József úr. „20-30 levonat készült belőle, utcán nem volt” – tájékoztatott Orosz István 2015. dec. 15-én e-mailben.

23 Kaján Tibor: *Születésnap frizura*. A rajzon szöveg: *Katona József: – Csak egy igazítás lesz...* Magyar Nemzet, 1981. nov. 11. A Napi krónika rovatban.

frizuraigazításra beültetett Katonát (Roskovics festményéről kölcsönzött fiziognómiájával) a hajfodrász Illyés veszi munkába.

M. Kiss József (1936–1999) grafikus linóleummetszettel készített, 1983-ban kiadott, 38 magyar írórt tartalmazó, *Balassitól Nagy Lászlóig* című²⁴ grafikai mapájában szerepel Katona József is. A linóleummetszés technikai lehetőségeiből és adottságaiból következően fehér-fekete foltokban tudja megfogalmazni a drámaíró, mintául leginkább a Barabás művét fölhasználókat és Roskovics festményét tételezhetjük.

„Hazánk felszabadulásának 40. esztendejében és a Fővárosi Nyomdaipari Vállalat alapításának 35. évfordulójára” a nyomda kis alakú kiadványban adta ki Katona József Bánk bánját.²⁵ A kis kötetben, önálló lapokon, műnyomó papírra nyomva, színes illusztrációk és Katona József arcképe is megjelent, alkotójuk ifj. Békési Sándor grafikus, rajzfilmrendező, református teológus.²⁶ Az arcképen kannelurázott oszlopláb és szétnyíló színházi függöny előtti mellkép az öltözet részletezettségében és az arcmásban Barabás portréját követi, azzal a kis különbséggel, hogy az övén nyújtottabb-teltebb az arc.

Az 1950-es évektől Katona József megjelenítése plasztikai művekben megszorodott. Ezek sorában azzal is kell számolnunk, hogy több köztéri, megrendelésre készült mell- vagy egész alakos szobrot vehetünk számba. Időrendben haladva elsőként Petri Lajos (1884–1963) szobrászművész²⁷ 1952-ben faragott kőszobrát, ezt a Városligetből 1966-ban áthelyezték a Margitszigetre. A posztamensre állított mellszobron föltűnő a magas hajkorona, a tömött bajusz és telt arc valamiféle valóságúségre való törekvést és Roskovics festményének távoli inspirációját is magában rejt.²⁸ Időrendben Balanyi Béla (1911–2002) levéltáros, amatőr szobrász művei következnek. Ő Kecskeméten a Bács-Kiskun Megyei Levéltár igazgatója volt, 1950-től tagja a Nagykőrösi Képzőművészeti Szabadiskolának, ahol mintázni tanult, szobrászatot gyakorolt. Katonát ábrázoló művei motivációiról így vallott: *„A kecskeméti színház fiatal tagja, Hetés György 1953-ban bejárt a levéltárba, és a kecskeméti színház történetével kapcsolatos adatok után kutatott. /.../ Mondta, hogy a színháznak két fejszoborra volna szüksége, a két nagy magyar drámáiról, Katona Józsefről és Madách Imréről. A színház bejáratának a közelében, belül egy-egy fülke van, ezekbe kellene a két fejszobor. A színészklub részére meg egy Katona József-dombormű, csináljam ezeket meg. Előbb szabadkoztam, mondván: vannak hivatásos művészek, készít-*

24 M. Kiss József: *Balassitól Nagy Lászlóig*, 1983, linóleummetszet, 29,7×20,9 cm, összeállította: Makai Tóth Mária, előszó: Tüskés Tibor. Hazafias Népfront Országos Tanácsa – Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1983. Megjelent 1000 példányban. PIM ltsz.: S. Mű. 182 és D2. 078

25 Katona József: *Bánk bán*. Készült társadalmi munkában Heimpold Lászlóné igazgató irányítása alatt. „Ajándék, üzleti forgalomba nem hozható”, mérete: 6,8×9,5 cm, Fővárosi Nyomdaipari Vállalat, 1985.

26 www.parokia.hu/hir/mutat/6321/

27 Telcs és tanítványai. Bev.: Csengeryné Nagy Zsuzsa. Katalógus. Magyar Nemzeti Galéria, Bp., 1997.

28 *Budapest lexikon*. Főszerk.: Berza László. Akadémiai Kiadó, Bp., 1973. 529. Bercsek Péter: *Műalkotások a Margit-szigeten*. Bp., 2013. 88. A szobrot a Margitszigeten fölállított szobrok térképén jelzett helyen nem találni. Valószínűleg eltávolították.

tessék el azokkal. Mondta, hogy a színház azokat megfizetni nem tudja. Írásos egyességet nem csináltunk, gyakorlás céljából mégis nekifogtam.”²⁹ A nem hivatalos megrendelés után Balanyi Béla tudatosan keresett mintát, megvizsgálta a rendelkezésre álló Katona-arcképeket a munkája elkezdése előtt, ahogy ez szobrászoknál természetes: „Előbb azon gondolkoztam, melyik volna az a kép, melynek alapján elkészítem a másfél életnagyságú Katona József-fejszobrot. Már akkor ismertem a Roskovics Ignác festette képmás fényképmásolatát. A Horváth Döme által kiadatott Bánk bán-kötetben (1856) látható képmást és a Vahot Imre-félét is. Olvasva az 1930. évi kiadású, Hajnóczy Iván által szerkesztett Katona Emlékkönyvben Bartucz Lajos antropológus leírását a költő koponyájáról, temetéséről; és látva fényképeket a koponyáról három nézetből, azt állapítottam meg, hogy a Roskovics által festett kép közelíti meg a valóságot. Joós Ferencsel is beszélgettem erről, ő Katona Józseffel kapcsolatban sok adatot gyűjtött. Elmondta, hogy Katona József képmása a városi főügyési hivatal falán függött a régi városházán. Ő talált olyan leltárt a város iratai között, melyben az almás kép szerepel. De sajnos ő sem tudta, hogy hova lett, mint ahogy a domborművet sem, amely a múzeum ajtaján belül, a szemben lévő falon volt. Az almás kép is akkor tűnt el, mondotta, mikor az új városházára költözött a főügyési hivatal. Azt is elmondta, hogy Roskovics Ignác, amikor Katona József képének megfestéséhez fogott, összehívatta Katona József akkor élő rokonait, kik még akkor sokan voltak. Azokkal, akik még a költőt látták, kiválasztotta azt a személyt, ki a költőhöz hasonlít. Több személyt jelöltek meg, abból választotta azt ki, akiről egybehangzóan állították, hogy az olyan. /.../ Úgy határoztam, hogy a Bartucz-féle leírást, a koponya fényképeit és a Roskovics-féle ábrázolást használom a fej megmintázásánál. Előbb a koponyát mintáztam meg, és azután raktam föl a részleteket. Amikor a fej készen volt gipszbe öntve, akkor fogtam a dombormű mintázásához, szintén másfél életnagyságban. Az is elkészült 1953-ban, és utoljára kezdtem a Madách-fej megmintázásához. Közben Hetés György elment Kecskemétről, az utóda nem tudott a megállapodásunkról, de Katona fejszobrát átvette a színház, úgy emlékszem, hogy a színészklubba került. A dombormű³⁰ és a Madách-fej megmaradt.” Balanyi Béla már nem emlékezett pontosan: Katona-szobrát nem vette át a kecskeméti színház 1953-ban, s így az szerepelhetett a Nagykőrösi Képzőművészeti Kör (Rác József rajztanár tanítványai munkái) 1954-es kiállításán. A nagykőrösi múzeumban megmaradt korabeli fényképen jól látható, hogy a domborművel azonos fölfogásban készült, talán arányosabb a büszk, mint a dombormű kissé hosszúkasra nyújtott fejformája.

Balanyi Béla szobrát nem találtam a kecskeméti Katona József Színházban, ám az 1970-es évtized elejétől a bal oldali páholyfolyosón található Imre Gábor (1890–1976) szobrászművész Katona József-szobra.³¹ Imre Gábor 1929-ben két pályaművel vett részt a Katona-síremlék pályázaton. Évtizedek múlva – valószínűleg a pályázat tanulságait is fölhasználva – egy jól mutató, erőteljes felsőtestű, kitelt arcvonásokkal megmintázott figurát – elsősorban ő is a Roskovics-festmény mintáját követte – állít elénk Katonaként. Bajuszos, szembenéző, magabiztossá-

29 Balanyi Béla gépírási levele a szerzőhöz, kelt Nagykőrös, 1986. nov. 5.

30 Balanyi Béla: *Katona József*, 1953, gipsz, 66,5×53,5 cm, j. b. l.: Balanyi B. 1953.

31 Imre Gábor: *Katona József*, gipsz, 66×70 cm, j. n. Bal oldali páholyfolyosó, Katona József Színház, Kecskemét.

got sugárzó mellszobra reprezentativitásában messze eltávolodott akár csak a 19. század közepén létrejött pasztemportré kifejezési tartományától és a drámaköltő töprengő, befelé élő alakját meg sem kísérli fölmutatni.³²

Talán kissé hosszasan idéztem Balanyi Bélának a művei keletkezéséről és sorsáról szóló vallomását, mivel más, források nélküli művekre is tanulsággal szolgálhat, és szerves része Katona József ikonográfiájának. Ugyanez jellemzi a következő, Tápai Antal (1902–1986) szobrászművész által a Szegedi Nemzeti Színház³³ homlokzatára készített, kétszeres életnagyságú műkőszobrát. Tápai az alkotásait, azok keletkezését is részletesen tárgyaló *Életutam* című önéletrírásában rögzítette: „1954-ben kaptam a Képzőművészeti Alaptól megbízást Erkel Ferencnek és Katona Józsefnek a Szegedi Nemzeti Színház fülkéiben elhelyezendő szobraira. A színház műemlék. A homlokzat újbarokkos kiképzése megszabta a szobrok formaértékeit. Az Erkel-szobor nem okozott problémát. Alakját, karakteres vonásait fényképek, festmények, szobrok őrzik. Katona József-szobrához azonban kevés támpontom volt. A Kecskeméten harminc évvel a halála után felállított szobra (értsd: a Dunaiszky-mű – a szerk.) nem sokat jelentett, és nem segített a Vahot Imre által publikált Katona József-rajz sem. A szakmailag gyöngye rajz két évtizeddel Katona halála után születhetett. Vahot ismert, kapkodó felületessége is kevésbé teszi a rajz hitelét. Megszereztem Kecskemétről a Katona sírból kivett koponya különböző nézeteinek a fényképeit. Összevettem a rajzzal. A koponya szerkezete, arányai kizárják a rajz hitelességét. A koponya hosszúfejű típust, a rajz rövid fejűt mutat. A fényképeken a koponyatető lapos boltozatú, erős homlokdudorokkal, a rajzon magas ívű, dudorok nélküli. A koponya állcsúcsai szélesek, szögletesek, a Vahot-féle rajzon keskeny, szív alakú az áll. Az agytekercs a koponyán jóval szélesebb az arc koponyánál, a rajzon a homlok a keskenyebb. A koponyán a felső fogsor rendellenesen előbbre állt, mint az alsó. A rajzon ez nincs meg. A koponyafényképeket raszteresen felnagyítottam, átlátszó papírokon dolgoztam ki a koponyát borító lágy részleteket. /.../ A Tábor utcai kör műtermében mintáztam meg a szobrokat. A zsúri Erkelt az átvételi jegyzőkönyvben dicsérettel fogadta el, és Katona portréját »igazi költőfejedelemnek« titulálta. Kiöntöttem a negatívokat, és télidőben csigákkal főlhúztuk a fülkébe.”³⁴ A kétszeres életnagyságú szobornak magasról, az épület homlokzatáról is jól kell látszani, a földön álló szemlélőnek is jellemzőnek kell mutatnia magát. Tápai, ahogy írta is, próbált megfelelni a barokkos építészeti tagozatnak. Ezért mozgásban lévő, dinamikus szoboralakot mintázott. A hátán nagy redőket vető köpenye, előrelépő bal lába, nyitott kabátja, a teste elé emelt, kéziratot tartó bal keze és indulatosan előre s balra fordított feje együtt erősíti mindezt. Az arcon a redőzött homlok és az összevont szemöldök, a szuggesztív tekintet mintha kételkedést sejtetnének. „A déli fülkébe Katona József szobra került, az északiba Erkel Ferencé. Mindkét szobor híven átvette a homlokzat újbarokkos szellemiségét, mellőzte a fölös díszeket, a cifra ünnepélyességet. Tápai szobrai tömör, vaskos for-

32 Imre Gábor Mátyási József-emléktáblája (Kecskemét, Rákóczi út, a Törvényháza oldalán) a Katona szobornál sikerültebb műve.

33 Szeged, Vaszy Viktor tér 1.

34 Tápai Antal: *Katona József, 1954–1956. műkő*. Tápai szobrainak elmaradt a fölvatása az 1956-os forradalom közbejötté miatt. Tápai Antal: *Életutam*. Somogyi Könyvtár, Szeged, 1983. 54–56. Tápai írása illusztrálására közli Vahot képét, Katona koponyájának három nézetét, az azokról készített rajzait, valamint mintázás közben és készen a teljes alakot és két nézetben a fejét.

mákból építkeznek, nemes egyszerűség jellemzi őket, mind Katona, mind Erkel mozdulata energikus, a nagy szellemek magabiztosságát tükrözik” – összegez Tóth Attila Szeged város szobrait bemutató összefoglalójában.³⁵ Ez a nagyméretű plasztika a színház főbejáratának a homlokzatán valójában távoli társa a Lechner Ödön–Pártos Gyula tervezte Kecskeméti bérház (1874, Budapest, Veres Pálné u. 9.) második emeleti homlokzatának fülkéjében álló szobornak. Motivikusan annyi a közös bennük, hogy mindkét figura kéziratot tart a kezében.

Vannak olyan alkotók, akik ilyen típusú műveik elkészítésénél – ugyan tájékozódnak a portréelőzményekről – mégis nagyobb szerepet szánnak a saját intuícióiknak, a saját, szoboralakban megfogalmazható plasztikai ideáiknak. Ilyen szobornak tekinthető Vigh Tamás (1926–2010) szobrászművész egész alakos, a kecskeméti Katona József Színház melletti téren elhelyezett, már említett alkotása. Főntebb már utaltam arra, hogy a 19. század második felétől kezdődően gyakran fölmerült, hogy a város, Katona szülővárosa főterét kellene legnagyobb fiának a szobrával megjelölni. Ám azt tudomásul kellett vennie minden ötletelőnek, hogy Telcs Ede Kossuth-szobrának (1906) a helye lenne igazán méltó Katona-szobra főtéri elhelyezésére, de mivel az véglegesen foglalt, így eshetett, egyébként jogosan, a választás a színház melletti intim térre. A szobor megrendeléséről, a megrendelő igényeiről, az alkotói folyamat fázisairól nem ismerünk dokumentumokat. Bizonyosnak tűnik, hogy nem írtak ki országos és nyilvános pályázatot, ahogyan a síremlékre történt. „A Városi Tanács és a Képzőművészeti Alap megbízásából Vigh Tamás szobrászművész még 1960 nyarán megkezdte az új emlékmű tervezését.”³⁶ Nyilvánvaló, hogy írásban is megbízták őt a szobor elkészítésével. Az akkori szerződések tartalmazták az elkészítendő mű paramétereit (milyen anyagból, milyen méretben, hová tervezendő, a szerzői tiszteletdíj mértékét, a mű bírálatát, lehetőleg a tervét és annak alapján a véglegesítettet), megbízó és megbízott kötelezettségeit. E szobor születéséről viszont annyi tudható bizonyossággal, hogy a város részéről Heltai Nándor népművelési felügyelő (1960–1971) tárgyalhatott a szobrással a készülő alkotásról. Heltai Nándor szorgalmazója és elkötelezett híve volt hivatali munkálkodása idejében a városhoz kötődő jelentős személyiségek szobrainak (pl. Fényes Adolf) az állításában. Munkásságának fontos részét képezte a Vasútpark Katona József Múzeum épületével szembeni részének szobrokkal való megtöltése.³⁷ Heltai vallotta, hogy az „előzetesen, írásban küldött kérdéseimre adott Vigh Tamás-válaszokról a lakásán beszélgettünk. Tudni akartam, nem kell-e attól tartani, hogy valamiféle babéros, lángoló prófétás művésznek ábrázolja, amilyennek Czélluti giccse.”³⁸ Tehát a megrendelő város nevében a kb. 30 éves Heltai bizonyosságot akart arról szerezni, hogy a 34 éves Vigh Tamás mennyire veszi komolyan a föladatot. Mert – s ezt Heltai indokoltan teszi hozzá – az 1956-

35 Tóth Attila: *Szeged szobrai és muráliái*. Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, Szeged, 1993. 56–57.

36 Heltai Nándor: *Szabálytalan tudósítás a Katona József-emlékévről*. Aranyhomok, 1962. 20–24.

37 Története sajátos, a fémszobrok lopások, fémtolvajok tevékenységének (pl. Mathiász János szobra, Dunaiszky László: *Katona József*) a terepe lett, ám a kőszobrok is megtizedelődtek az elmúlt évtizedekben. Történetük nem tartozik e könyv kereteibe.

38 Joós Ferenc: *Búcsú a Katona József szobortól*. Petőfi Népe, 1962. dec. 13.

os forradalom leverése utáni, korai Kádár-években a város kulturális tennivalói között „az első teendők közé tartozott Kodály és Katona kecskemétiiségének a tudatosítása, értékelése”.³⁹ Kecskemét művészeti hagyományvilágában akkor (is) aktuálisan került elő két legnagyobb fia emlékének az ápolása, ezáltal a kulturális gazdagodás szorgalmazása. A Katona-szobor megalkotására valamilyen ma már nem rekonstruálható ajánlás alapján választhatták ki Vigh Tamást, akit közvetlenül bíztak meg a munkával. A szobrászról eddig kiadott legfontosabb földolgozás úgy említi, hogy 1960-ban már elkészült, de csak később, 1962. december 16-án avatták föl.⁴⁰ Valójában – ahogy Heltai említette – 1960 nyarán kezdett a mintázásához Vigh, és egy külföldi tanulmányútja is hátráltatta a befejezést. Idézzük most őt: „Bármilyen körülmények között kapja az ember a megbízást, ha teszem azt, nem becsüli a zsúrit, vagy nem becsüli a hivatalt, vagy a megrendelőtől azt tapasztalja, hogy egyáltalában nem is törődik vele – ez mind nem számít. A munkára nem lesz ráírva, hogy egy nagyszabású mecénás rendelte-e meg, vagy pedig valamilyen hivatali folyamat indította-e világra.”⁴¹ Ráadásul ő a sokat töprengő, kísérletező, egyes szobrait több formában is fölrakó alkotó, aki a kételyeit jobbára munkával, és annak eredményeként megszerzett/megszenvedett tanulsággal oszlatta el. Volt egy emléktábla-megbízása, amelyet négyszer mintázott meg. „A hasonlóság, a rajzi tisztaság, a gondos művesség még mind nem tartalmaz gondolatot. Sokféle értéke van, csak nincs benne az, amit az ember gondolt. /.../ Négyszeri mintázással teljesen megtanultam azt a fejet, játszva csinálhattam vele már bármit, anélkül, hogy elrontottam volna a karakterét. Megnyomhattam a síkot, és ettől a fej még karakteresebb lett. Véleményem szerint el tudtam érní, hogy az emléktábla síkján tér legyen. És ahol a plasztikában tér van, ott forma van. A teret csak a forma adhatja, egyéb nem.”⁴² Vigh Tamás Krúdy-emléktáblája munkafolyamatát idézte föl, s éppen ebben, „a Krúdy-emléktáblában (1958) leltem meg azt a pontot, ahol Vigh Tamás – tán mestere⁴³ régebbi kubisztikus-szerkezetes fázisára visszatérve – radikálisan egyéni útra lépett”.⁴⁴ Ekkortól készültek fontos művei, de alkotói pályája nem volt mentes nehéz konfliktusoktól sem, hiszen pl. megnyerte a székesfehérvári Ezredéves emlékmű pályázatát Életfa-szobrával, de a megbízást nem ő kapta (Kalló Viktor). Vagy a Vásárhelyi Pál-emlékmű elkészítésére elnyert megbízását – visszavonták.⁴⁵ Vigh Tamást mindez nem tudta elvonni a komolyan vett munkától, új és újabb plasztikai feladatai egyéni megvalósításától. „A hatvanas évek végére egyik legegységibb hangú köztéri szobrászunkká vált”, akinek a „szobrai úgy hatottak, mintha formáikat belső erők, az anyag magmatikus feszültségei

39 Heltai Nándor a szerzőnek 2015. 08. 23-án írt elektronikus leveléből.

40 Vigh Tamás: *Katona József*, 1960, bronz, 170 cm, Kecskemét, Vekerdi László: Vigh Tamás. Corvina Kiadó, 1983. Műtárgyjegyzék 6.

41 Rozgonyi Iván: *Beszélgetés Vigh Tamás szobrászművésszel*, 1965. december (magnófelvétel), MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet, MDK-C-11-450.

42 Uaz, mint az előző jegyzet.

43 Ferenczy Béni szobrászművész.

44 Vekerdi László: *Vigh Tamás*. Corvina Kiadó, 1983. 19.

45 Sajátos vonása Vigh Tamás életművének, hogy elutasított műveit később, a rendszerváltás után megvalósíthatta.

alakították volna”. Műveiben – és ez jellemzi Katona-szobrát is – „költői finomsággal képes a súlyos formákat a lebbenékeny könnyedség érzetével egyesíteni”.⁴⁶

Katona József szobrának sajátos, egyéni aurát kölcsönöznek a fölavatása körülményei. Legelőször is az, hogy Kecskemét legnagyobb fiának szobrát a másik legjelesebb fia, Kodály Zoltán⁴⁷ avatta föl egy emlékezetes, a város kulturális történetében is kiemelkedően fontos ünnepség nyitányaként. Akkor országsszerte ünnepelték Kodály 80. születésnapját.⁴⁸ Aznap este a Katona József Színházban Kodály-műveket adtak elő, s előtte Illyés Gyula fölolvasta a *Bevezetés egy Kodály-hangversenyhez* című versét. Az 1962. december 16-án, Kodály Zoltán 80. születésnapján a zeneszerző a szoboravatáson elmondott rövid beszédében⁴⁹ az ókori Memnon-legendára hivatkozik, mely szerint „ez egy olyan szobor volt, ha rásütött a felkelő Nap, megzendült, énekelni kezdett”. Hozzáfűzi, most már konkrétan az avatandó műre vonatkozóan, hogy „ez a Katona-szobor afféle Memnon-szobor szerepének a betöltésére van hivatva. De akár rásüt a nap, akár nem, mindig énekelnie kell”. Végső tanulságként így összegez Kodály: „bárcsak minél több fül hallaná e Memnon-szobornak az énekét, és hozzájárulna mindenki a maga részéről, hogy ne kallódjanak el a tehetségek, hanem kifejlődjenek, és még életükben elérjék diadalukat”. Kodály óhajtását, jó szándékú ajánlását nem erősítette meg a Vigh-szobor fogadtatása. Több volt a fanyalgás, az el nem fogadása, még alacsony szellemi szintről és esztétikai ízléshiányról árulkodó vélemények is megfogalmazódhattak.⁵⁰ Még a művészeti kérdésekben az átlagosnál tájékozottabbnak tűnő Hernády Gyula jogász, művészeti író, a Katona József Társaság titkára évekkel később, 1968-ban megjelent elemző kritikája is szakszerű kifejezésekbe rejtve, de tartalmaz jogtalan és indokolatlan kritikai megjegyzéseket.⁵¹ A szerző két fejezetben⁵² tárgyalja az alkotást. Bevezetőjében megállapítja, hogy „az avatóbeszéd szerzője 80. születési évfordulójával volt kapcsolatos”, vagyis elhallgatja, nem írja le Kodály nevét. Hernády megállapítja, hogy a szobrászt „sem megbízói kötétségek, sem ikonográfiai előképek nem kötötték, /.../ tárgyát szabadon kezelte”. Szerinte Katona figurájában a szobrász „azt a pillanatot akarta közölni, amikor Katona József rádöbben arra, hogy a Bánk báni korról azonos az idegen elnyomatásban szenvedő saját korszaka, a XIX.

46 Kovács Péter: *A tegnap szobrai*. Életünk könyvek, Szombathely, 1992. 72–77.

47 Kodály és Kecskemét kapcsolatához: Heltai Nándor: *Kodály Zoltán és szülővárosa, Kecskemét*. Dokumentumok, emlékek. Argumentum Kiadó, Bp., 2008.

48 Az Operaház előadta a Hány Jánost, „vasárnap délelőtt Kecskeméten ünnepélyesen felavatták Katona József nagyméretű bronzszobrát, /.../ majd a város ének- és zenekari nagyszabású hangversenyt adtak a színházban a 80 éves Mester tiszteletére”. Szegeden 19 énekkar 1500 tagja adott elő Kodály-műveket, vezényelt Vaszy Viktor. Kodály-ünnepségek és hangversenyek országsszerte. Népszava, 1962. dec. 18.

49 Kodály Zoltán: *A tehetségek ériék meg diadalmukat*. Élet és Irodalom, 1963. jan. 5., VII. évf. 1. sz. 1. A Vigh Tamás-szobor közölt fényképén Kodály Zoltán, Illyés Gyula és Heltai Nándor látható.

50 A legszélsőségesebb, valójában Katona szellemiségéhez bántóan méltatlan: „nem tud fölállni”, „ültében elhanyaglott”, „részeg Katona”. „Előre sajnálom szegény Vigh Tamást, az új Katona-szobor alkotóját, aki nem hordószonoknak; töprengő, nekilóduló-visszahőkölő embernek (Heltai Nándor kiemelése) állít emléket.” Heltai Nándor: Szabálytalan tudósítás a Katona József-emlékévről. Aranyhomok, 1962. 20–24.

51 Hernády Gyula: *Vigh Tamás Katona József-szobráról*. Kiskunság, 1968/1–2. sz. 171–175.

52 1. A megbízás problémája, a jelentéstartalom és a befogadás 2. A kifejezési eszközök, a stílusegyenetlenség.

század elejének magyar valósága”. Hernády írása további részében jobbra indokolatlanul sorolja a mű vélt hiányosságait.⁵³ Ugyanakkor fontos információként rögzíti, hogy a „szobor elkészülte idején felmerült egy Katona-szentély gondolata”. E közlésen kívül erről semmi részletet nem tudunk, de azt engedi sejteni, hogy egy kultuszhely terve, annak ötlete kerülhetett szóba. Hernádynak van néhány elgondolkodtató megállapítása is, pl. „a figura az ülő kontrapoztő helyzetet veszi fel. /.../ A fej /.../ ragyás felülete, a /.../ »deformált csúnyaság« ikonográfiai hagyományt nem tükröz, hanem Katona József valahai testemlékének emberközeli idézete. /.../ A fej az archaikus mosoly és a pszichológiai képzés közötti formálódást mutatja”

A szobor elhelyezési tervét Bálint Jenő építész (vele a szobrász többször dolgozott együtt) készítette. A fás, növényekkel beültetett, meghitt hangulatú kis parkban két hasábra helyezték a szobrot, háttal a színház oldalának. Az alsó hasáb (186×139 cm) laposabb (M: 37 cm), míg a fölötte lévő, amelyen a bronzalak ül (110×60 cm) vastagabb (M: 65 cm). A fölső, a figura elhelyezését, az ülő helyzetet biztosító hasáb az alsó hosszának a feléig csúszik előre, s hátul túlnyúlik rajta, így biztosítja a 250 centiméteres figura harmonikus, kiegyensúlyozott elhelyezését az eltolt hasábon. Katona megrendültséget sugalló arckifejezése, fölfelé tekintő nagy szemei, keserőséget mutató szája együttesen kölcsönöznek várakozás teli feszültséget az arcnak. Mindkét kézfejét az ernyedtségből enyhén ökölbe szorítja, mintha fölpattanni készülne, hogy a történések jó mederbe terelésének részese lehessen. Vigh Tamás Katona-szobrában szunnyadó, ám bármely pillanatban mozgósítható a művész tenni vágyása⁵⁴, a cselekedni akarása. A szobor állításáról nyilatkozta a szobrász: „*En igyekeztem olyan mozdulatot csinálni, amiből következik a Bánk bán. /.../ Példája a nemzet magára ébredésének. A kulcskérdés az idegen befolyás és a helyi szuverenitás volt: »A magyarokon pockot vesz az idegen«, azaz a behatoló. /.../ Egy olyan mozdulatot akartam csinálni, amivel kifejezem, hogy Katona hirtelen ráébredt valamine, ami alapvetően hatott rá. Nem túl drámaian, tehát a szobrászat keretei között.*”⁵⁵ A szobor Rózsa Gyula értelmezésében: „különös, csavart testtartásában egyszerre közvetlen és

53 Pl. „A megbízás problematikája veti fel az adott feladatban való elmélyültséget, amely a Katona-szobornál nem egészen tapasztalható, a kifejezés egyfű ereje nem sikerült. /.../ A szobor túlságosan »használja« építészeti környezetét, túlságosan »ül« az alá hengerített kockán. /.../ Egyes részletek felületképzésével a bronzban rejtlő, szinte a kötetlenségig emelhető mintázókedv a tömeghatás rovására tör elő. /.../ A szobor /.../ minden jól kitapintható erőnye ellenére sem sikerült egyértelműen. /.../ A Katona-szobor egységei, részei, így a láb, de különösen a csizmarész elliptikus elengedettsége hosszában mintázásra engednek következtetni, s így veszítenek szervezőükből, a központibb törzshöz való tartozásból, és kissé idegenül lógnak.” Hernády szerint „Vigh Tamás nem érlelte ki feladatát. /.../ Csak a részek szépek, /.../ a szobor csak részben sikerült” (Hernády kiemelése).

54 Pintér Lajos: *A tűzgolyó*. Ötvenéves Vigh Tamás Katona-szobra. Bahget Iskander 12 fényképe a szoborról. Forrás, 2012. december, 44. évf. 12. sz. 88–97.

55 Vigh Tamás köztéri alkotások. Megvalósult köztéri szobrok, muráliák, pályázati tervek, vázlatok, az egyes művek kispasztikai változatai. Katalógus. Hegyvidéki Kortárs Galéria, Bp., 2000. 23–24. Vigh Tamás a szoborállítás humoros esetéről is beszámol: „Egyszer csak mit lát a kecskeméti közönség? Hoznak oda köveket, félreállítják a kecses szobrot (értsd: Czéltuti művét) és beállítanak egy új szoborral, a nyakára kötelet kötnek és fölemelik. Épp ott megy egy parasztember szekérral és megszólal »Hát most már meg megint milyen bohócot akasztanak?« Közél álltunk és hallottuk, jót neveltünk”. (További irodalmat lásd e katalógusban.), Vigh Tamás szobrász. Szerk.: Hetényi Ágnes, Bognár Tünde. Katalógus. Fővárosi Képtár/Kiscelli Múzeum Templomtér, Bp., 2007. (38–39.)

megmerevedett gesztusában, ruharedőzetében és egyszerűsített arcplasztikájában ismét újabb lehetőségek rejlenek".⁵⁶ Egységes, szuggesztív megformáltságában a drámaköltő legjobb, legszínvonalasabb köztéri szobra. Mesteri térbehelyezését és a mű kvalitásait is érinti Goór Imre a város főépítészével, Juhász Istvánnal folytatott beszélgetésében. „*Gyenge szobraink között, minőségével egyetlen kivétel az egyébként sokat vitatott, Vigh Tamás készítette Katona-szobor. /.../ Talán a legszerencsésebben elhelyezett szobrunk. Ha nem is tetszik sok embernek maga a mű, de a környezetalakítás és a színház melletti elhelyezés nagy körütekintésre utal.*”⁵⁷

Katona József művei kiadásait, az ügyészi munkája során keletkezett iratokat, alkotásai kéziratait, személyes tárgyait és a róla fönmaradt ábrázolásokat a 19. század második felétől gyűjtötték, számba vették Kecskeméten. Műveinek és életútjának állandó kiállításban történő megjelenítési szándéka erőteljesen merült föl 1960 körül, ám a „*Hatvan esztendő óta újra és újra javasolt, legutóbb végleg elhatározott Katona József-emlékmúzeum most sem nyílt meg*”.⁵⁸ Az 1960-as évtizedben még keresték a helyét a Megyei Könyvtár által (is) összegyűjtött Katona-gyűjteménynek.⁵⁹ Ám legalább a kecskeméti Katona József Emlékház állandó kiállítását a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Katona József Múzeum, Miklós Róbert és Orosz László irodalomtörténészek az író születése 180. évfordulójára (1971. nov. 14.) újrarendezték. A tárlatban szereplő képzőművészeti alkotások (pasztelkép stb.) között kiállították egyetlen szoborként Tar István (1910–1971) szobrászművész Katona József mellszobrát, büsztjét.⁶⁰ Ez a mű Tar István viszonylag kisszámú portrészobra (József Attila 1957, Ferenczy Károly 1959 és 1966, Berzsenyi Dániel és Petőfi Sándor 1961, Balassi Bálint 1969) sorozatának az elején helyezhető el. Leltári számának első tagjából nyilvánvaló, hogy 1957-ben, avagy előtte készülhetett. Talán leegyszerűsített formavilágával, a teljesen frontális beállításával ki is tűnik Tar arcásai közül. Két elemmel összefogott felső kabátjának a magas nyakú gallérral zártságot, bezártságot kifejező szűkszavú formarendjéhez szervesen illeszkedik a teljes szembenézet, lemondva a portré-előzmények sugallta háromnegyed profilos megoldásról. Közvetlenség, nyíltság és természetesség a sajátjai a fiatal Katonát megjelenítő portrénak.

56 Rózsa Gyula: *Négy portré*. – A Munkácsy-díj nemzedéke. Kokas Ignác, Vigh Tamás, Kondor Béla, Varga Imre. Bp., 1977. 98.

57 *Kecskemét mai és holnapi arca*. (Beszélgetés Kecskemét város főmérnökével – Az interjút készítette: Goór Imre. Forrás, 1978. szeptember, X. évf. 9. sz. 79–90. A Katona-szobor fejének fotója a borító belső oldalán, fényképezte: Kanyó Ferenc.

58 Heltai Nándor: *Szabálytalan tudósítás a Katona-emlékévről*. Aranyhomok, 1962. 20–24.

59 (j. f.) (= Joós Ferenc): *Nem találnak végleges helyet a Katona-emlékkiállításnak*. A Megyei Könyvtár által összegyűjtött anyag. Aranyhomok, 1962. 57.

60 Tar István: *Katona József mellszobra*, gipsz, M: 61 cm, j. n. PIM, ltsz.: 57.406.1 Leltárkönyvi bejegyzése szerint: „A Művelődési Minisztérium ajándéka”. Miklós Róbert: *A kecskeméti Katona József Emlékház kiállítása*. Katalógus. Szerk.: H. Tóth Elvira. Kecskemét, 1974. A katalógusban egész oldalas képen reprodukálták Tar István szobrát, ám a készülési és méret adatait nem tüntették föl. Tar István emlékkiállítása 132 művét felsoroló katalógusa Műtárgyjegyzékében sem található a szobor. Tar István (1910–1971) emlékkiállítása. Katalógus. Bev.: Pogány Ö. Gábor. Magyar Nemzeti Galéria, Bp., 1972. október.

Pátzay Pál (1896–1979) ismert és elismert szobrászművész, évtizedeken át a Magyar Képzőművészeti Főiskola professzora, jelentős szoborművek, számos portré alkotója. Szegedre, a Dóm téri Nemzeti Emlékcsarnokba, a Pantheonba mintázott Katona József-mellszobra, 1969⁶¹ szintén szembenéző, begombolt, zárt ruhanyakú, bajuszos, telt arcú figura, a haja előrefesült. Talán nem ez Pátzaynak a legjobb mellszobra, szinte rutinból készültek tűnik. Ugyanakkor jól illeszkedik a fugázott téglafalba mélyített, bronz háttérű fülkébe. S elmondható az is, hogy a „fülkeszobor a drámaíró alakját korhű öltözetben, zsinóros mentében ábrázolja. Pátzay a neoklasszicizmus legjelentősebb képviselője a magyar szobrászatban. E portrén is jól érzékelhetők ennek a stílusnak és irányzatnak a jegyei: a tiszta, világos formaképzés, a kissé stilizáló, idealizáló ábrázolás.”⁶² Zárásul még azt is hozzátehetjük a Roskovics festményéről történt mintavétel említése mellett, hogy jól, szervesen illeszkedik a szegedi Pantheon nagyjainkról készített portrészorába.

Fekete Géza Dezső (1939) szobrászművész egyoldalú Katona József⁶³, 1978 plakettjének a készülését így idézte föl: „38 éve csináltam. Abban az időben több költőről, íróról, híres emberről mintáztam magamnak (nem megrendelésre) plaketteket. Ma már nem tudom pontosan, de utánanézttem a fellelhető régi metszeteken nagyjainknak. Akiról volt fotó, azokról persze egyszerűbb volt a dolgom.”⁶⁴ Fekete Géza önszorgalmából, belső alkotói igényből fogott hozzá írók, költők arcmásainak az újrafogalmazásához. Katona-plakettje is a régi ábrázolások ismeretét, elsősorban Rohn, 1953 és Barabás, 1856 mintaként való alkalmazását sugallja, velük azonos beállításban, megbízhatóan jó plasztikai kivitelben.

A 20. századi mellszobrok közül kiemelkedik Török Richárd (1954–1993) szobrászművész Katona József, 1989 című bronzszobra.⁶⁵ A rövid alkotóidejű Török művészszobrai (Petőfi Sándor, József Attila, Bartók Béla stb.) sorában is kiemelkedő fontosságú a Katona-büsztt, amely az eredeti elképzelés szerint a Katona-szülőház melletti térre, köztérre került volna⁶⁶, ám végül is a Katona-emlékkiállítás előterében nyerte el végleges (?) helyét.⁶⁷ Török Richárd tudatosan és nagy plasztikai érzékenységgel épített arcképcsarnoka egy sajátosan fölfogott, egyéni módon proporcionált Katona-szobrot tartalmaz. Ő a drámaköltő arcmá-

61 1969. december 21-én avatta föl – Derkovits Gyula szobrával együtt – Kedvessy György, a Hazafias Népfrent városi elnöke. Tóth Attila: *Szeged város szobrai és muráliái*. Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, Szeged, 1993. 131–132.

62 pantheon.szegedvaros.hu/component/content/article/37.html

63 Fekete Géza Dezső: *Katona József*, 1978, bronz, átmérője: 11 cm, jelezve a nyaknál: FD (a művész tul.). Szakács Béla: *A magyar szépirodalom érmei és plakettjei*. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Bp., 2012, 497.

64 Fekete Géza Dezsőnek a szerzőhöz, 2016. január 23-án küldött e-mailjéből.

65 Török Richárd: *Katona József*, 1989, bronz, patinázott, 64×34 cm, PIM, ltsz.: 89. 210. 1 Ugyanebből egy bronzpéldány a Katona József Emlékház udvarán van fölállítva.

66 „Gazdagítani fogja a Katona-szülőház melletti kis teret, s egyúttal frappáns lezárása a drámaíró eddigi arcképsorának” – mondtam Török Richárd kecskeméti kiállításának a megnyitásán (Kecskeméti Városháza udvara, 1990. márc. 15.).

67 Reprodukálva: Richárd Török. Katalógus, Kecskemét, Városház udvarán, 1990. márc. 15–25., Katona József emlékére. Kortárs képzőművészek alkotásai. Katalógus. Bev.: Kovács Ida. Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 1991, Forrás, 2009. november, 41. évf. 11. sz. 87.

sának újraalkotásához az ismeretlen kéztől származó 19. század közepi pasztellkép és a Rohn-metszet inspirációját egyaránt fölhasználta. Végeredményben az egyedien zárt (csupán jelzett, csapott vállak, magas nyakú, gombbal lezárt felső kabát) ruházat és a sajátosan nyílt arcmás kontrasztját sugalló szobor a magában bizás és a termékeny bizonytalanság kettősségét képes megjeleníteni modern szobrászati eszközökkel, lélekkel teli gondos mintázással, nagyfokú szellemi azonosulással.

Megrendelés nélkül is születtek a Katona-ikonográfiát gazdagító művek. A plakettek sorában ilyen Kiss Sándor (1925–1999) szobrászművész *Katona József* című munkája.⁶⁸ Beállításában a tipikus balra néző, háromnegyed profilos megoldást alkalmazza, szűkszavúan, szinte a plasztikai minimalizmus eszközeit mozgósítva. A tenyérnyi plaketten karakteres, ám finoman mintázott betűkből képzett név (Katona József) veszi közre a fejet. Ruházata felső része (magas nyakú, nyitott kabát, zsinóros mente) összetorlasztott bronzcsomóval kiemelt. Mélyen ülő szemei, bajusza és álla kiemelkedő-mélyülő síkjai, hajának szeszélyes mintázása a kicsi felületen is expresszív erejűvé képesek fokozni a drámaíró elgondolkodó, megrendülést sugalló arckifejezését. Cséri Lajos (1928) szobrászművész Katona József születésének a közelgő, 200. évfordulójára készítette el több mint háromszáz művet számláló éremkollekciójába a Katona József 1791–1830 fölíratút.⁶⁹ A balra néző, háromnegyed profilú mellkép megformázásáról, mintáiról Cséri így vallott: „Nem konkrétan egy képet vettem alapul, hanem összesítettem az azokban megfogalmazottakat.”⁷⁰ A kecskeméti születésű Lapis András (1942) szobrászművész két vert érmet is készített.⁷¹ Az első emlékérem előlapján Katona József profilképe, az érem körirata: 200 éve született Katona József, 100 éves a Katona József Társaság, a hátlapján éremrészletekkel keretezett, kör alakú mezőben fölírat: 25 éves a szervezett éremgyűjtés Kecskeméten 1991. Vagyis három, ilyen módon véletlenül, de szerencsésen egybeeső évforduló együttesen hívta életre Lapis 1991-es emlékérmét.⁷² A másik munkáját a Katona József Gimnázium öregdiákjai megrendelésére és kiadásában készítette Lapis András: Katona József 1791. Kecskemét 1830. Az érem közepén Barabás 1856-os litográfia-képmását alapul véve mintázta meg a drámaköltő mellképét. Hátoldala⁷³ vízszintesen kettéosztott felületén, fölül a Katona József Gimnázium épülete.

Pócs Péter (1950) plakátművész Katona születése 200. évfordulójára, állandó kiállításának a népszerűsítésére tervezett plakátot: Katona József Emlékház

68 Kiss Sándor: *Katona József*, bronz, átmérő: 9,8 cm (Mgt., Bp.).

69 Cséri Lajos: *Katona József 1791–1830*, 1991, bronz, j. j. a váll fölött CSL, átmérője: 9,6 cm (Mgt., Bp.), Gosztonyi József: *Cséri Lajos szobrász és éremművész érmei és plakettjei*. P. Athéné Kiadói, Nyomdaipari és Kereskedelmi Bt. (Nógrádsáp), 2006. 137.

70 Cséri Lajos szóbeli közlése a szerzőnek Budapesten, 2015. szeptember 14-én.

71 Mindkettőre a kecskeméti Katona József Múzeumban az 1970-es évtizedben volt kedves kollégám, Nagy Ádám numizmatikus hívta föl a figyelmemet, amit ezúton is megköszönök.

72 Lapis András: *Katona József*, 1991, vert érem, j. j. l.: L S.

73 Lapis András: *Katona József 1791* Kecskemét 1830, 1998, vert érem, 999/1000 finomságú ezüst, 31,1 g, átmérő: 42,5 mm, készült Szabó Géza szegedi Éremverdéjében. Jelezve az elő- és hátlapon: L S 98 Fölírat a hátoldalon: Kecskeméti Katona József Gimnázium Alapítvány Baráti Társaság 16. 1999.

1991. Ezen Katona nagyméretű, stilizált arcképe könyvből emelkedik ki. A nyitott könyv – nyilván a *Bánk bán*ra utal – jobb oldalán jelzi az alkalmat: KJ 200.⁷⁴ Katona balra néző, háromnegyed profilos beállítású arcmása elsősorban élénk színeivel (piros ajkak, kék szemek stb.), fokozott expresszivitásával vált hatásos utcai falragasszá.

A kecskeméti Katona József Társaság névadója születésének a 200. évfordulójára grafikai és emlékérem-pályázatot írt ki. A kiállításához kiadott katalógus⁷⁵ közli a zsűri által legjobbnak minősített műveket. A Katona-ikonográfiában az arcképével készített művek vehetők számba. Egyedül Varga Éva (1949) szobrászművész Katona József, 1991 bronzplakettjén látszik megvillanni a Rohn-metszet visszfénye, míg a többség Barabás Miklós rajzát használta zsinórmértékül (Dudás Sándor: *Cím nélkül*, 1991⁷⁶; Pató Róza: *Katona József*, 1991⁷⁷; Suba László: *Katona József*, 1991 – mindegyik bronzplakett). A bemutatott grafikai művek között találni olyan színes fénymásolatot, amely az ismert pasztellportrét vette alapul, azt másolta át (Pasqualetti Zsófia: *In memoriam Katona József I.* 1991, színes fénymásolat). Ugyancsak a grafikai munkák között szerepelt Kopócs Tibor a Katona József műveinek egyes szereplőit és a kompozíciója középpontjában a drámaíró arcmását (Barabás után) bemutató rézkarca (*Invokáció – Katona József emlékére*, 1991). Katonának a Siklódy Lőrinc mintázta síremléken lévő, a Roskovics-festmény hatásában fogalmazott portréja szerepel a síremlékről készített linóleummetszeten (Tavaszi Noémi: *Itt hasadt meg a szíve... 1991*⁷⁸).

A Petőfi Irodalmi Múzeum ugyancsak a drámaíró születése bicentenáriumára szervezett kiállítást *Katona József emlékére* címmel.⁷⁹ A tárlat katalógusa címlapján reprodukált festmény, Kónig Frigyes (1955) festőművész *Katona-emlékkép*, 1991 című műve⁸⁰ klasszikus értelemben nem Katona-arckép, de mivel arcmás is szerepel a szimbolikájában összetett kompozícióban, így foglalkoznunk kell vele. Kónig Frigyes alkotása jobb oldali sávjában a mélyülő, meleg sárgával fölra-kott teret két kecskeméti templom egymással szembefordított tömbje – köztük a Városháza oromzata – zárja le. A háttér világos, könnyű szürkéje komorra sötétül a kép felső harmadában. Ez a háttér emeli ki Justitia fehéren világító márvány-szobrát. Az istennő az igazságot, az igazságszolgáltatást és az erkölcsi erőt tartja

74 Pócs Péter: *Katona József Emlékház*, 1991, ofszet, 100×70 cm.

75 Grafikai és emlékérem-kiállítás Katona József születésének 200. évfordulójára. A katalógus képes-lap-méretben, önálló lapokon közli a műveket. Erdei Ferenc Múvelődési Központ, Kecskemét, 1991. nov. 10–24.

76 Bronz, kétoldalas, 12×12 cm, PIM, ltsz.: 91.55.1. Székács Béla: *A magyar szépirodalom érmei és plakettjei*. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Bp., 2012. 496.

77 Bronz, 8,5×6,4 mm, Szakács Béla: *A magyar szépirodalom érmei és plakettjei*. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Bp., 2012. 499.

78 A címadás ismerethiányra utal, mivel nem az 1930-ban emelt síremlékénél, még csak nem is a fejfájánál, hanem a Városháza előtt történt a címben foglalt tragédia. A kiállítás kis katalógusa, sajnos, nem közli a művek további (méret, technika stb.) adatait.

79 *Katona József emlékére*. Kortárs képzőművészek alkotásai. Katalógus. Bev.: Kovács Ida. Petőfi Irodalmi Múzeum, 1991. dec. 12. – 1992. jan. 26. Bp., 1991. A két évfordulás kiállításáról: Sümei György: *Katona József emlékére*. Hitel, 1992. márc. 4. V. évf. 5. sz. 56–57.

80 Kónig Frigyes: *Katona-emlékkép*, 1991, vászon, olaj, 116×93 cm, PIM ltsz.: 91.5.1.

egyensúlyban. A bekötött szemű, kardot (pallást) és mérleget tartó ábrázolások szokásától Kónig eltér. Az ő Justitiája Katona életére szabott, amennyiben ugyan bekötött a szeme, mérleget tart a bal kezében, de a jobb keze könyökben csonkolt. Az oldalánál lévő, barna színű, vajatolt, kannelúrázott posztamensen fölfelé nyilazó Ámor-szobor. Az oszlop lábánál három színházi maszk (a középső az alkotó fiziognómiáját sejteti), papír, lant és lúdtollak. A kép bal oldalán, kezében boroskupát tartva, szemben áll Katona József, két jelzesszerű (árny?)alak társaságában. Arcának jobb oldala a szobor felől enyhe súroló fényben, a többi sejtető árnyékban, amit fokoz a mögéje sötétült háttér is. A lant, papír és a lúdtollak az íróra s a „percegő pennájú” ügyészre, hivatalnokra egyaránt utalnak, míg a földön heverő maszkok a drámaírókat idézik perspektívátlan földközelségből. A szemkötő, itt is a jelentéshagyományba illeszkedően a tárgyilagosságot képviseli. A föltartott, csonkolt kar és nyílvevő nélkül íját tartó Ámor a beteljesületlen szerelem (Déryné!) és a Bánk bán emésztő visszhangtalanságának égbekiáltó igazságtalanságát együtt fejezik ki. Mindennek következményeként a Vacs vadásznapló szerzőjét, a hedonista, boros kupát emelő Katonát fordítja háttal drámaköltői és egyéni tragikus sorsának. A Kónig-mű gazdag, sokszólamú utalási rendszere, összetett, egyénített szimbolikája, a drámaíró sorsának több léte-szelete, életvalósága síkjainak egyéni megjelenítése fontos kompozícióvá avatja a festményt. Katona arcát elsősorban a Rohn-metszet inspirációjában fogalmazta meg Kónig, ahogy maga írta: „Rigó Béla: *Így élt Katona József című könyve* (1991, Móra Kiadó) képanyagára támaszkodtam. A templomokhoz a Karacs Ferenc által készített, Kecskeméti ábrázoló rézmetszetet használtam fel.”⁸¹

Berki Viola (1932–2001) festőművész *Találkozás a magyar irodalom forrása körül*, 1995 című kompozícióján⁸² a reformkor és az azt követő évtizedek csoportképtípusát használja föl írói arcképcsarnoka megalkotásához. A festménye bal és jobb oldalán két csoportot képezett, középen stilizált életfa és dús vegetációt jelző színpompás növényzet, a Múzsák kertjét asszociálhatja benne a szemlélő. A kompozíció népesebb jobb oldali csoportképe előtt Csokonai és Petőfi egész alakban. Ilyen módon egyedül ők ketten vannak kiemelve, nem véletlenül, mivel Berki korábban már nagyszerű mozaikképet készített *Tempefői* címen a debreceni Kölcsey Ferenc Művelődési Központba⁸³, Petőfihez pedig a Kiskunság-élmény fűzte. Az arc- és mellképek között, a jobb szélső sávban, Arany János és Széchenyi István között helyezte el Katona Józsefet. Arcképének a megalkotásához elsősorban a Rohn-metszetre támaszkodott. Berki Violából a régi magyar irodalom,

81 Kónig Frigyes festőművésznek a szerzőhöz 2015. 09. 29-én küldött e-mailjéből. Rigó Béla: *Így élt Katona József* (Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp., 1991) című könyvében egész oldalon (80.) közli a Rohn-metszetet *Katona József arcképe* címen.

82 Berki Viola: *Találkozás a magyar irodalom forrása körül*, 1995, vászon, olaj, 61×81 cm, j. j. l.: Berki Viola. Kiskunhalas Város Önkormányzatának Gyűjteménye – Thorma János Múzeum, Kiskunhalas. Kovács Zita: *Berki Viola*. Thorma János Múzeum, Halasi Múzeum Alapítvány, Berki Viola Közalapítvány, Kiskunhalas, 2013. 114.

83 Az épület átalakításakor, 2002-ben leszedték, és raktárban őrzik a művet. Lásd erről: Bényi Árpád: *A szétvert mozaik romjai fölött. „Tragédia történt alig száz méterre a Munkácsy-trilógiától”*. Hajdú-Bihari Napló, 2003. ápr. 5.

a hazai írók szeretete, személyük és a műveik iránt érzett rajongása, alkotói elkötelezettsége hívta életre arcmáseggyüttesük szeretetteljes megelevenítését. Visszahajol az 1856-os Magyar Írók Arcképcsarnokához (rajz: Barabás, kőre rajzolta: Rohn), mintegy előképéül választja. Kedves íróit azonban egy választékosan megjelenített, vonzó természeti környezetbe, elképzelt Árkádiájába helyezi.

Emű (amai ismereteink szerint) záróköve, utolsó eleme a Katona-ikonográfiának. Bizonyosan így lesz ez mindaddig, amíg valamely művének a kiadása, színpadra állítása vagy éppen egy következő évfordulója nem hoz elő újabb és újabb próbálkozásokat arcmása megfogalmazására, Katona József figurájának 21. századi újraalkotására. Addig is érdemes újra és újra végiggondolni Kosztolányi Dezsőnek a Katona halála századik évfordulóján, 1930-ban leírt, komor, de méltó összefoglalóját: *„Katona József két csodát hagyott hátra. Az egyik csoda az élete. /.../ Karakán magyar, kissé borús, kissé vastag. Nem igen tetszik a nőknek. /.../ Csak polgári erényeit becsülik. A másik csoda, a nagyobb: a munkája. /.../ Ámulva szemléljük a két csodát, melyet élénk tár: az élete tragédiáját s a tragédiája életét. Nálunk nem terem kő és márvány. Házainkat ezeknek híján fából, vályogból, téglából ragasztották össze. A kecskeméti drámaíró sziklából épített valami szilárdat, keményet, komoran-örökkévalót. Rokontalanul szökell az égnek a homokon, a buckákon ez a pompás építmény, oly rokontalanul, amint ő élte le ott földi pályáját. Ezen a sík földön ma is ez a magasság: tragédia.”*⁸⁴

84 Kosztolányi Dezső: *Katona József – 1830–1930* – Uj Idők, 1930. ápr. 13. XXXVI. évf. 16. sz. 464–465.